

Solitaire bijen en wespen in heidevelden rond De Bilt

Margriet Hartman

Inleiding

Jaarlijks rapporteer ik mijn inventarisatiegegevens aan de terreineigenaren. Dit artikel is een onderdeel van de rapportage van 2013.

Ik ben gefascineerd door het gedrag van gravende wespen en bijen en de relaties met hun prooien, parasieten en koekoeken. Vanaf half juli heb ik tijd om daar wat meer aandacht aan te besteden.

In 2013 waren de maanden juli en augustus extreem zonnig: echt insectenweer. Dit heeft me geïnspireerd om de heidevelden in mijn onderzoeksgebied, in de periode dat de struikheide bloeit, te inventariseren op (semi-) solitaire bijen en wespen. De onderzochte heidevelden verschillen sterk van structuur. Ik was benieuwd hoe dat zijn weerslag had op insecten. Natuurlijk is dit slechts een momentopname, maar toch...

Terreinen

De onderzochte heideterreinen, zie kaart (Fig. 1):

1. Willem Arntzbos – noord (WA1)
2. Willem Arntzbos – midden (WA2)
3. Oude Tol (Ot)
4. Ridderoordse bos – oost (Ro)
5. Ridderoordse bos – west (Rw)
6. Heidepark (Hp)
7. Noord-Houtringe (Hn)
8. Eyckenstein (Ey)

Tabel 1. Beschrijving gebieden.

WA1	± 3,5 ha	structuurrijk, heuvelig, droog heideterrein: in O vrij egaal stuk met struikheide, in W stuifzand met aan randen kale stukken schaars met gras begroeid; veel steilrandjes o.a. langs paden
WA2	± 2,5 ha	vrij structuurarm, vlak, licht vochtig struikheideterrein met plakken met Pijpenstrootje; licht begraasd; geen paden; vrijwel geen kaal zand; vrijwel geen steilrandjes
Ot	± 1,5 ha	vrij structuurarm, vrij vlak, licht vochtig heideterrein met struikheide en veel dophei; een pad met stijlandjes; in het N kale stukjes en een kuil met steilrandjes
Ro	± 1,5 ha	structuurarm, droog heideterrein; geen paden door het veld, geen stijlandjes; in N wat kaler, net jonge boompjes gerokken; pad met steilrandjes om het gebied
Rw	± 0,5 ha	klein, structuurrijk, heuvelig, droog heideveldje met voornamelijk stuikheide; paden met steilrandjes; stukje kaal licht stuivend zand
Hp	± 3,5 ha	structuurrijk, vrij vlak, droog heideterrein met kale, grassige en stuikheide stukken; paden met steilrandjes; hondenuitlaatgebied
Hn	± 1,0 ha	structuurarm, droog heidegebied; geen paden, geen steilrandjes; in N een heuvel met kale top op de zon; in midden kale plek van ca 4 bij 3 m
Ey	± 2,0 ha	vrij structuurrijk heideterrein met gradiënt van vlak, licht vochtig dophei naar heuvelig droog struikheideveld; paden met steilrandjes; weinig kaal zand

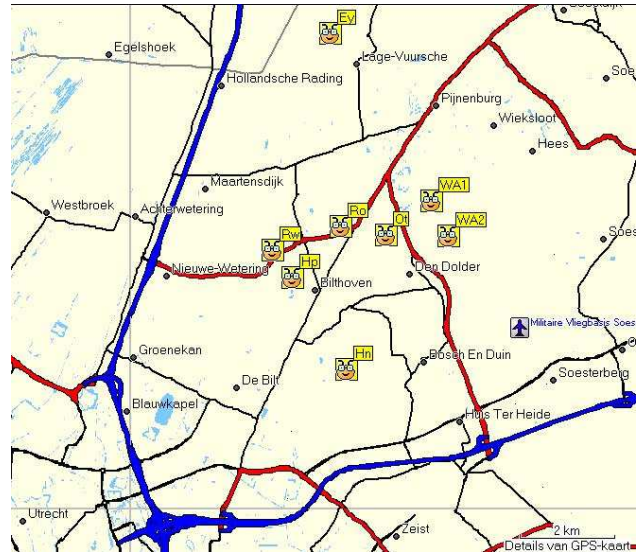

Fig. 1. Onderzochte heideterreinen rond De Bilt.

Resultaten

In alle gebieden en ook in de Hesperis-velden in Ridderoord en het Willem Arntzbos vond ik veel honingbijen. Als je door die gebieden loopt snap je niet waarom men zich zo'n zorgen maakt om de honingbij. Op de meeste plekken vlogen ook veel hommels. Deze heb ik niet op naam gebracht, omdat ik me vooral wilde concentreren op de solitaire wespen en bijen (Tabel 2).

Alle soorten die ik gevonden heb zijn min of meer algemeen. In alle acht de gebieden vond ik, vaak veel, gewone vliegendoders (*Mellinus arvensis*): een geelzwarte wesp met een gesteeld achterlijf. Ik heb ze grote zweefvliegen, zoals de blinde bij, zien vangen. Achteraf kijkend lijkt het aantal grote vliegendoders ook een maat voor het aantal aanwezige grote zweefvliegen.

Ook een zeer kleine roodlijfcicadendoder (*Mimesa*

Tabel 2. Lijst van waargenomen soorten, per gebied.

Wetenschappelijke naam	maat mm	nestplaats	WA1	WA2	Ot	Ro	Rw	Hp	Ey	Hn
Chrysididae										
<i>Chrysis bicolor</i>	5-8	broedparasiet op sprinkhaandoders	1							
Mutillidae										
<i>Smicromyrme rufipes</i>	3-10	broedparasiet bij graafwespen (bijv. <i>Oxybelis</i> , <i>Crossocerus</i>)	3							
Tiphiidae										
<i>Tiphia femorata</i>	5-15	parasiet van larven bladspruitkevers	5							1
Pompilidae										
<i>Pompilus cinereus</i>	5-14	open zand	5							
Vespidae										
<i>Ancistrocerus gazella</i>	7-11	in muurholten, hout (prooi rupsen)	1	1						1
Sphecidae										
<i>Ammophila campestris</i>	11-17	schaars begroeid zand							2	
Crabronidae										
<i>Crossocerus palmipes</i>	5-7	zand, vlak, vaak op paadjes	1							
<i>Dryudella stigma</i>	6-11	schaars begroeid zand / zandverstuiwing	+							
<i>Ectemnius continuus</i>	8-15	dood hout (prooi vliegen)	1							
<i>Mellinus arvensis</i>	8-16	zand	++	+	+	++	+	++	5	++
<i>Mimesa equestris</i>	5-10	zand, lichte eiken- en dennenbossen	++		2	+	++		++	++
<i>Oxybelus bipunctatus</i>	3-6	vlak, droog zand (prooi vliegen)	1				3			
Apidae										
<i>Andrena fuscipes</i>	8-11	heideterrein (binding met struikhei)	+	+	+	++		++	++	+
<i>Colletes succinctus</i>	8-12	zandpaadjes of stijlrandjes (foerageert op struikhei)	+	+		1	+		2	2
<i>Dasygaster hirtipes</i>	12-15	droog, zandig terrein, vol in de zon	+++							
<i>Epeolus cruciger</i>	5-8	broedparasiet op heidezijdebij	2		1					
<i>Epeolus variegatus</i>	6-9	broedparasiet op de wormkruidbij	1							
<i>Hylaeus communis</i>	4-7	bestaande gangen in hout, zand, enz. in uiteenlopende biotopen								
<i>Lasioglossum spec.</i>			1							
<i>Nomada rufipes</i>	6-9	broedparasiet op heidezandbij			1	3		1		
<i>Sphecodes albilabris</i>	11-15	broedparasiet op grote zijdebij	1							

equestris) vond ik veelvuldig boven groepen kleine zandhoopjes op stevige kale plekken en zandpaden.

De te verwachten soorten op heidevelden met bloeiende struikheide zijn de heidezandbij (*Andrena fuscipes*) en de heidezijdebij (*Colletes succinctus*). Het best te vinden zijn de mannetjes van de heidezandbij: witte schichtjes, die in groepen van 8-12 boven heidestruiken patrouilleren, hopen dat een vrouwtje op hun afgezette geurmerken afkomen. Het mannetje van de heidezijdebij patrouilleert daarentegen alleen en over een veel groter gebied. De vrouwtjes vond ik vooral in de heidestruiken. Het leuke is dat ik van beide soorten de koekoeksbij heb gevonden (Tabel 2). Koekoeksbijen deponeren hun eitjes in het nest van de gastheer, die vaak per koekoeksbij verschilt. Zo is de heidewespbij (*Nomada rufipes*) de koekoek van de heidezandbij en de gewone viltbij (*Epeolus cruciger*) de koekoek van de heidezijdebij. De koekoeken heb ik zeker niet in alle gebieden

gevonden. Misschien zegt dit iets over de ouderdom van de gebieden.

Ook heb ik koekoeksbijen gevonden, maar de gastheer niet. Een leuk voorbeeld daarvan is de grote bloedbij (*Sphecodes albilabris*), die ik vond in de zandige kuil ontstaan na verwijderen van het afgebrande huis in het Willem Arntzbos en in Heidepark. Dit is de koekoek van de grote zijdebij (*Colletes cunicularius*), een voorjaarssoort, pionier op kaal zand en voor voedsel afhankelijk van wilg. In het voorjaar heb ik de grote zijdebij massaal gezien rond de pas gegraven greppels in Vollenhoven Overbos. Ook zo'n zandig pionierterrein. Volgend voorjaar eens kijken of ik die soort ook in het Willem Arntzbos en Heidepark kan vinden.

Zoals in tabel 2 te zien is heb ik in het noordelijke heidegebied van het Willem Arntzbos verreweg de meeste soorten (semi-)solitaire bijen en wespen

Fig. 2. Willem Arntzbos, grazig stuk in noordelijke hei.
Foto Margriet Hartman.

Fig. 3. Nestingang van de pluimvoetbij. Foto Margriet Hartman.

gevonden. Het is dan ook het meest gevarieerd en structuurrijk van de 8 gebieden.

Op Fig. 2 is een grassig stuk te zien. Daar vond ik meer dan 100 'vulkaantjes' oftewel nestingen van de pluimvoetbij (*Dasyroda hirtipes*) (Fig. 3). In de andere gebieden heb ik deze soort niet gevonden. Maar in een haast identiek grassig veldje langs het spoor in De Leyen vind ik al jaren rond de 50 vulkaantjes. Raar eigenlijk dat ik ze niet in het Heidepark vond. Daar heb je ook van die grassige stukken.

Het kale stuifzand is meer het domein van de wespen, ieder gespecialiseerd op zijn eigen prooi-soort: grijze spinnendoder (*Pompilus cinereus*), slanke wantsendoder (*Dryudella stigma*) en de kleine gladde spieswesp (*Oxybelus bipunctatus*) die vliegjes vangt. Het op een mier lijkende mierwespje (*Smicromyrme rufipes*) is weer de koekoek van de gewone spieswesp.

Aan de rand van het stuifzand op de zuidoost helling van een heuveltje vind ik ieder jaar in het voorjaar weer de grijze zandbij (*Andrena vaga*), daar vind ik ook zwarte groefbijtjes die ik nog niet op naam heb kunnen brengen.

Tussen de weg en de kuil van het afgebrande huis bloeiden wat andere planten op de wat voedselrijkere grond. Vooral op de peen vond ik leuke soorten.

Summary

An inventory of the bees and wasps found on some heaths near De Bilt was made in 2013. We describe the terrains and present an overview of the species found in each terrain. We briefly discuss a few of the findings.